

Kisbán. Emil: A pálosok és a tanügy. (Különnyomat a Regnum egyház-történeti évkönyv 1938—39. évi kötetéből). Budapest, 1939, 8-r., 42 lap.

A magyar pálosrend történetírója értekezésében ez egyedüli hazai eredetű szerzetnek a tanügy terén kifejtett munkásságáról ad képet. Két irányban nyomonzza a rend oktató tevékenységét: egyrészt a rendi növendékeknek a rend alapításáig visszanyúló kiképzésében, másrészt a világi tanulóifjúság körében a XVII. század közepe óta a rend eltörléséig kifejtett nevelő-fanítói működésükben.

A rendi növendékek kiképzésével két fejezet foglalkozik; leírja ennek menetét a rendbe való felvételtől a noviciátuson és a felsőbb tanulmányokra előkészítő általános és bölcséleti iskolázáson át a hittudományi képzésig. Sorra veszi azokat a hazai és külföldi főiskolákat, ahol pálos növendékek megfordultak. Közülük kettőt emelhetünk ki. Bizonyára kevesen tudják, hogy a katolikus egyház egyik legerősebb papnevelőintézete, a római Collegium Germanico-Hungaricum, jórészt a pálosrend római vagyonának felhasználásával alakult meg a XVI. században. Ezt a pálosok sohase felejtették, sőt állandóan szorgalmazták, hogy ennek fejében ők is küldhessenek oda növendékeket s így — noha sok nehézség árán — 1602. és 1782. között 64 pálos rendtag végezte ott felsőbb tanulmányait, mindmegannyi kiválósága a rendnek és a magyar egyházi életnek. A másik, szintén nem közismert megállapítása a szerzőnek az, hogy a pálosok hazai főiskolái közül kiemelkedett a *Kéry János* rendfőnök által a 1671-ben kiadott és I. Lipóttól 1674-ben megerősített pápai bulla alapján felállított pálos »studium generale«, azaz doktori címet is adó rendi egyetem. Ez az idők viszontagságai között helyét többször is változtatni volt kénytelen (100 év alatt kilenc helyen működött) s legészen 1784-ig fennállott.

A pálosok azonban nem elégedtek meg csupán rendtagjaik képzésével, hanem a világi ifjúság iskolázásáról is gondoskodtak. Középkiskoláikról, sajnos, csak gyér adatok maradtak; a szerző ezek alapján kissé részletesebben ismerteti pápai és sátoraljaújhelyi gimnáziumaik történetét, majd vázolja az ungvári, székesfehérvári, szakolcai és szatmárnémeti gimnáziumban való rövid ideig tartó működésüket, amelynek csak II. Józsefnek a rendet eltörlő intézkedése vetett véget.

A szerző mindenütt levéltári forrásokból, főként az *Acta Paulinorum* hatalmas kötetiből dolgozott. Rengeteg adaton épülő műve tehát a legmegbízhatóbb képét adja a pálosok tanügyi tevékenységének; elsősorban külső történetét, hiszen tanulmánya voltaképen nagy, kétkötetes rendtörténetének egyik fejezete. Neveléstörténeti szempontból mindenesetre bizonyos kiegészítésre szorul: kívánatos volna a pálos világi iskolák belső életét a fennmaradt és a szerző által is említett szabályzatok és egyéb iratok alapján részletesebben megrajzolni. Hogy e tekintetben milyen értékes eredményeket várhatunk, azt *Fináczy Ernőnek* ez a megjegyzése is sejteti: »Csak sajnálkozunk kell a fölött, hogy ezen új irányokban haladó s minden ízében magyar rend csupán az ország két gimnáziumában érvényesíthette elveit. Ha legalább 20 iskolában taníthattak volna... jelentékeny befolyást gyakorolhattak volna

közoktatásunk fejlődésére.» (*Fináczy: A közoktatás története Mária Terézia kórában, I. 166.*)

Ezt, a rendi nyilvános iskolázás belső életét feltáró munkát a szerző kitűnő tárgyismeretével könnyen elvégezhetné. Így betetőzné e gondos, alapos művét, mely azonban így is nagy nyeresége iskolázásunk történetének.

Székelly Károly.

Nagy József: Prohászka szocializmusa. Összeállította és jegyzetekkel ellátta a szerző, aki felszentelt pap, a Magyarország belső munkatársa. Budapest, 1940. 8-r., 60-lap.

A szerző saját bevallása szerint azt akarta, hogy a nemzeti szocializmus hívei olvassák Prohászka eszméit. A komoly olvasás ugyanis arra a meggyőződésre viszi a jóakarátú olvasókat, hogy Prohászka szocializmusa nemzeti szocializmus volt a szónak igazi értelmében. Úgy látja, hogy törekvése akkor nem lesz hiábavaló, ha parányi részben is sikerül megértetnie Prohászka szociális szellemét, nemesen érző szívét és áldozatos lelkét. Ismerteti Prohászka felfogását a magyar népről, a szegénységről, a munkásság helyzetéről, a munkabérről, a népmentésről, a pénzgazdaságról, a szövetségezekről, a marxista nemzetgazdaságtan alapelveiről, a zsidókérdésről, a szociáldemokráciáról, tájékoztat a nagy püspök társadalmpolitikai, nemzetgazdaságtani és vámpolitikai nézeteiről. Teljességre nem törekszik, hanem pusztán a lényegét hangsúlyozza. Prohászka szociális eszmevilága, mondja, oly nagyterjedelmű, hogy igazán csak egy liter víz a folyóból az, amit ő a szíves olvasó elé tárt.

A szerző nagy szeretettel és lelkesedéssel szól Prohászka szociális gondolatairól, a koldus magyar nép gazdasági felemelkedésének szükségességéről, ám ez a szocializmus, amint a püspök nem egyszer maga is hangsúlyozza, keresztény szocializmus, bibliai talajon nőtt szocializmus. Prohászka tökéletesen átértette a szentírás szavait: *Omnis vallis adimplebitur, omnis collis humiliabitur et videbit omnis caro salutare Dei.* Minden völgy betöltődik, minden halom megalázkodik és akkor meglátja minden ember Isten rendelte üdvösségét. Az lett volna helyes, ha a szerző a lánglelkű és forrószívű püspök szociális eszméinek feltárása után arra buzdította volna olvasóit, hogy olvassák Prohászka egyéb fejtegetéseit is, hiszen valakinek népmentő állásfoglalása szorosan összefügg világnézetével s ennek a világnézetnek ismerete nélkül gyökértelesen látszanak a szociális sóvárgások is. Az igazságosság és szeretet Istenének elfogadása nélkül a hatalmasabb vad erők döntenek az emberi társadalom életében épúgy, mint a kívülünk lévő világban és minden társulást fékezhetetlen gyűlölet igitékszik szétvetni.

—n—h.

Vajthó László: Halhatatlan magyar irodalom. Budapest, 1941., 8-r., 318 lap.

Ime egy nemzeti irodalomtörténet, kiváló magyar *tanár* műve és mégsem tankönyv. Sokkal több annál. De azért tanít és nevel s hagyományt örökít tovább, a nagy magyar tanárok egyik legérdemesebbjének, az irodalmi nevelés művésznének, Riedl Frigyesnek hagyományát: *így kell magyar irodalmat tanítani, így kell a mindig újra felnövb magyar nemzedéke-*